

Selim SOMUNCU*

POSTMODERN YÖNTEM ARAYIŞLARI BAĞLAMINDA ÖZNE-BİLGİ İLİŞKİSİNE BİR GİRİŞ DENEMESİ

Öz: Postmodernizm bilimde, sanatta, felsefede, mimari ve siyasette karşılık bulan bir olgu olarak kavramsallaşır. Sanatta ve felsefede çok temel bir unsur olan öznenin postmodernizmle birlikte yeni şekillere büründüğü gözlemlenir. Bu açıdan postmodernizmin özneyi nasıl dönüştürdüğünü sağlıklı bir şekilde anlamamanın yolu genel olarak modernite ile postmoderniteyi karşılaştırmaktan geçer. Bir başka husus ise yine felsefede en az özne kadar önemsenen, ciddiye alınan bilgi meselesidir. Postmodernizmin şekillenmesinde öznenin bilgiyle kurduğu ilişki büyük önem arz eder. Bu çalışma postmodern öznenin bilgiyle kurduğu ilişkiyi felsefeden edebiyata temel yönsemeleriyle ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Postmodern, yöntem, özne, bilgi.

A TRY OF INTRODUCTION TO THE SUBJECT-KNOWLEDGE RELATIONSHIP WITHIN THE CONTEXT OF POSTMODERN METHOD SEEKS

Abstract: Postmodernism is conceptualized as a phenomenon confronted in science, art, philosophy, architecture and politics. It is observed that subject, being an essential element in art and philosophy, takes new forms along with postmodernism. In this sense, a sound reception of how postmodernism transforms subject is possible with understanding the transformation of postmodern subject in general. Another point is the issue of knowledge, which is regarded and taken seriously not less than subject in philosophy. The relationship subject establishes with knowledge has a big importance in the formation of postmodernism. This paper deals with the relationship postmodern subject establishes with knowledge with its basic tendencies from philosophy to literature.

Keywords: Postmodern, method, subject, knowledge.

Giriş

Bilgiyi oluşturan iki temel öge süje ve nesnedir. Bilgi felsefesinde çok temel varsayımla 'nesne' olarak kabul edilen, bilginin kendisidir. Sanayi devrimiyle birlikte bilgi beraberinde değişimi ve yenileşmeyi getirir. Modern insan da bu değişim ve yenileşmenin neticesi olarak karşımıza çıkar. Modern dönemde bilgi ve bilgiyle kurulan ilişki statik değil, değişken bir görünüm sergiler. L. Febvre (1995: 179) modernlik sonrası bilginin mecrasındaki değişikliğe ilişkin olarak; "Dün teori önce, olgular sonra gelmekteydi. Şimdi olgular önce gelmekte ve teori oradan çıkmaktadır. Tersine dönüş

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Adıyaman/TÜRKİYE; selimsomuncu@hotmail.com

gerçekleştirilmiştir. Allâmelikten gözleme, gözlemden deneye geçiş gerçekleştirilmiştir. Bilim, Rönesansın çabası sayesinde, gelişmenin şahane yolunda” ilerleyebilecektir, derken sadece bilginin mecrasına ilişkin teorik denkleme işaret etmez. Aynı zamanda dönemsel geçişlerdeki bağlamsal/ardışık ilişkiyi de gözler önüne serer. Bu açıdan postmodernizm, varoluşunu büyük oranda modernizme borçludur. Postmoderne ilişkin bütün yargılar temelde modernizme dayanır. Postmodernizmin iyi bilinmesinin şartlarından biri de modernizmi iyi bilme, anlama ve yorumlamadan geçer.¹ Nitekim postmodernizm değiştirici, dönüştürücü dinamizmine rağmen her zaman geçmişten gelen öğelerle beslenmiş ve potansiyel olarak tarih içinde duran dinamikleri güncelleştirerek yeni bir düzlemde onları yeniden kullanmayı denemiştir. (Akay, 2002: 99) Bu bağlamda postmodernizm bütünüyle yeni olanı temsil etmez. Postmodernizmin yeni olarak kabul ettirmeye çalıştığı, geçmişte farklı zamanlarda farklı çerçevede söylenmiş olanların bazen sistematize² edilmesinden, bazen yapıbozuma uğratılmasından bazen de ters yüz edilmesinden ibarettir. Modern bilgi ile postmodern bilgi arasında koşullu ardışık ilişki olduğuna dair iddia biraz da buradan kaynaklanır. Bu temellendirme modern olanın postmodern olanı sahiplendiği, yol verdiği ve geliştirdiği anlamına gelir. Söz konusu durumun tersi ise olası değildir. Çünkü adını bile moderniteye borçlu olan postmodernite, modernlik üzerine temellük ettirilmiştir. Öte yandan modernitenin her unsuru sürekli olarak, postmodernitenin oluşturduğu ölüler listesine eklenmek tehdidiyle karşı karşıyadır. Dahası Giddens gibi kimi düşünürler, postmodernizm başlığı altında olup biten gelişmeleri modernliğin alt edilmesinden daha çok, ‘modernliğin kendi kendini anlamaya başlaması’ şeklinde değerlendirirken Jameson ise bu süreci kapitalizmin yeni bir aşaması olarak tanımlar. (Anderson, 2005: 94)

Yöntemden Özne-Nesne İlişkisine

Moderniteyle başlayan sürekli değişim modern öznenin başat özelliği olarak görülür. Epistemolojik olarak bulmakla yetinmeyen/tatmin olmayan postmodernizmin sürekli -yöntem- arayışı, onun vazgeçilmez bir pratiği olarak kabul edilir. Bu açıdan modernitenin gözdesi olan bir takım teorik kaynak ve yöntemler postmodernitede ters yüz olabiliyor. “Bilimin genişleyip yayılması etkililiğin pozitivizmine göre olmuyor. Tam tersine: Kanıtla çalışmak, karşıt-örneği, yani anlaşılması, araştırmak ve icat etmek demektir; savlarla çalışmak, ‘paradoksu’ aramak ve usavurma oyununun yeni kurallarıyla meşrulaştırmaktır.” (Lyotard, 2013: 105) Karşıt örnekler bulmak, paradoks aramak bir nevi yapıbozuma müracaattır. Rosenau’dan hareketle söylenecek olursa bir nevi metinde yapılan genellemeye bir istisna bulup bunu söz konusu genelleme saçma görüne kadar uç noktalara götürmek, bir başka deyişle, kaideyi bozmak için istisnayı kullanmaktır. Yapıbozuma tabi

¹Freud’u tam anlamıyla bilmeyen bir kişinin Lacan’ı okuyup anlamaya çalışmasındaki beyhudeliğin temelinde de modernizmle postmodernizm arasındaki koşullu ardışık ilişki yatar.

² “Sistematik” ile “bilgi” postmodern sanat ya da postmodern edebiyat düşünüldüğünde bir araya gelmeyecek kavramlar olarak görülür. Fakat söz konusu düzen felsefenin, sosyolojinin ve edebiyat teorisinin postmoderni ele alış tekniğine yönelik bir tespiti içermektedir. Anlatılar söz konusu olduğunda “postmodern sayılan tutum, üst-anlatılara karşı bir inançsızlık” olarak karşımıza çıkar. (Lyotard, 2013: 8)

tutulan bir metindeki savları en aşırı biçimlerine göre yorumlamaktır. Bir metni yapıbozuma tabi tutarken mutlak önermelerde bulunmaktan kaçınmak ama ses getirici hem de ürkütücü önermelerde bulunarak düşünsel bir heyecan duygusu yeşertmektir. Her türlü ikili karşıtlığın meşruiyetini inkâr etmektir. Çünkü iki kutuplu terimlere dayanarak yapılan bütün genellemelerin her zaman birkaç istisnası vardır ve bu istisnalar da genellemeyi baltalamak için kullanılır. (Rosenau, 2004: 177) Dolayısıyla postmodernitede bilimle felsefenin diyalektiğinin ürünü olarak tüm kuram, varsayım, söylem ve gözlemleri sorgulayan yaklaşımlar da yapıbozum ve söylem çözümlemesi gibi adlarla ortaya çıkabilir.

Bir kısım sosyal bilimlerde, felsefede ve edebiyatta kendini gösteren gerçekçilik, yapısalcılık, postyapısalcılık gibi akımların temelinde de bilgiyle kurulan bu değişken ilişki yer alır. Bu açıdan postmodernistler sınırlar çizmez, kurallar koymaz. Postmodernistlere göre sosyal bilimci yasa koyucu değil yorumcudur. Bu nedenle 'semiyotik çokmerkezcilik' ifadesini kullanan postmodernistler, fenomenlerin senkronik olarak değişik anlamlara sahip bulunabileceklerini öne sürerler. (Murphy, 2000: 67) Bilimde ya da anlatı geleneğinde ortaya çıkan yorumsamacı tutuma gösterilen ilginin kaynağını da bilgiyle kurulan bu değişken ilişkide aramak gerekir. Postmodernistlere göre yorum, öze ilişkin ve nesnelcilik karşıtı, bir tür bireyselleştirilmiş kavrayış olarak ortaya çıkar. Bu nedenle de sonsuz sayıda olası yorumdan bahsedilir. Hatta bu sonsuz yorumdan hiçbiri yekdiğerinden daha az değerli değildir, bilakis hepsi eşit ölçüde öneme haizdir. Üstelik postmodernizm sadece yorumlardaki çeşitliliği, zenginliği olumlamakla kalmaz, tıpkı her alanda olduğu gibi, yorumda da çeşitliliğin beraberinde getireceği yanlış alımlamaları, yanlış yorumsamaları, yanılgıları da olumlayan, hatta onları meşruluk zemini olarak gören bir tavra sahiptir. (Zeka, 1990: 12) Postmodernistlerin hermeneutikle, postyapısalcılıkla, yapıbozum arasındaki muğlak bir alanda yöntem arayışında olmaları da bu belirsizliğin sonucudur. Hermeneutik konusunda kısmen isteksizdirler. Ancak postmodernizmin yöntem anlayışını yapıbozumda düğümleyen bazı yaklaşımlar vardır. Özellikle şüpheli postmodernistler yapıbozumda ısrarcıdır. Gerçekliğin saf bir yanılsama olduğunu düşünen şüpheci, yöntem konusunda, nesnellik karşıtlığını, içe bakışa dayanan yorumu ve yapıbozumu tercih ederler. Görecilik ve belirsizlik görüşlerine damgasını vurur. Aklın değerine ilişkin kuşkuları vardır ve düşünsel üretimi değerlendirmek için standart ölçütler belirlemenin imkânsız olduğunu ileri sürerler. (Rosenau, 2004: 46-47)

Bilginin hakikatlığı meselesi ya da insanın hakikate ulaşma sorunsalı klasik dönemden itibaren tartışıla gelen yöntem sorunlarından biridir. Bu açıdan klasik dönemde sofistler/rölativistler ile rasyonalistler/doğmatikler arasında tartışmalar vuku bulmuştur. Gadamer *Hakikat ve Yöntem*'de Hermeneutiği modern bilimin tesis ettiği yöntem arayışlarını aşan başat kavram ilan eder. Bütün bilimlere ait yöntem ve yöntem arayışlarını tek bir kavrama indirger; "anlama". Bu bağlamda sosyal/beşeri bilimler yerine anlam bilimlerini ön plana çıkarır. Hermeneutik de bizdeki sosyal bilimlerin merkezine oturan bir yöntem olarak karşılık bulur. Edebiyatı da sanat ile

Sonuç

Varlığın ön plana çıkması, eylemelerin, yapıp etmelerin kendi doğal ortamında değerlendirilmesi, özne-nesne geriliminin belirsizleştirilmesi, hatta öznenin tamamen yitimi, aklın modern pratiklerine karşı çıkış, her türlü sınır ve sınırlamaya karşı tavır geliştirme, tekili öne sürme, eleştiri mekanizmasını kesintisiz canlı tutma, ama incelediği konuyu yapıbozuma uğrattıktan sonra alternatif bir şey üretmede kararlılık gösterememe gibi durumlar sonuç olarak postmodernizmin temel yönelimlerdir. Bunların bilgiye yansımaları bilgiyle kurulan ilişkinin seviyesinin düşmesi şeklinde karşılık bulur. Çünkü postmodernitede hazır bilgi vardır ve kolay ulaşılan kolay kaybedilir, kolay unutulur. Nitekim edebiyatta büyük anlatıların sonunu ilan eden, tanrıyı öldürmüş, insanı adeta tanrılaştırmış olan, dünde varolan olguların bugün ölümünü ilan etmiş olan modern ve postmodern teorinin geldiği son noktada bilgi hiçbir dönemde yaşamadığı bir değer yitimine uğramış, gelip geçici olgular arasında yerini almıştır. Dolayısıyla postmodern dönemde bilgi ve özne ya da postmodern öznenin bilgiyle kurduğu bu ilişki biçimleri postmodernizmin sonuçları olarak karşımıza çıkar.

KAYNAKÇA

- Akal, Cemal Bali. (2009), *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Yayınları, Ankara.
- Akay, Ali. (2002), *Postmodern Görüntü*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Anderson, Perry. (2005), *Postmodernitenin Kökenleri*, (Çev.) E. Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, Jean. (1995), *Kötülüğün Şeffaflığı*, (Çev.) E. Abora, I. Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt. (1998), *Postmodern Etik*, (Çev.) A. Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt. (2012), *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, (Çev.) P. Sıral, Habitus Yayınları, İstanbul.
- Connor, Steven. (2005), *Postmodernist Kültür*, (Çev.) D. Şahiner, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Emre, İsmet. (2006), *Postmodernizm ve Edebiyat*, Anı Yayınları, Ankara.
- Febvre, Lucien. (1995), *Rönesans İnsanı*, (Çev.) M. A. Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gadamer, Hans-Georg. (2008), *Hakikat ve Yöntem-I*, (Çev.) H. Arslan, İ. Yavuzcan, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Jameson, Frederic. (2005), *Kültürel Dönemeç*, (Çev.) K. İnal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Lyotard, Jean-François. (2013), *Postmodern Durum*, (Çev.) İ. Birkan, BeilgeSu Yayınları, Ankara.
- Murphy, John W. (2000), *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, (Çev.) H. Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.

- Narlı, Mehmet. (2008), "Postmodern Romanda Modern Gerçekliğin Yitimi", *Hece, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı*, S. 138/139/140, Haziran, Temmuz, Ağustos 2008, s. 311-321.
- Özkul, Murat. (2008), "Post-Modern Dönemde Roman ve Nitelikleri", *Hece, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı*, S. 138/139/140, Haziran, Temmuz, Ağustos 2008, s. 322-333.
- Rosenau, Pauline Marie. (2004), *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.) T. Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Zeka, Necmi. (1990), *Postmodernizm*, Kıyı Yayınları, İstanbul.